

פרי ביכורים

חידושי הלכה והגות משולחנו של מורינו הגאון רבי יצחק מאיר הגר שליט"א

רב ומו"צ דקהילת חניכי הישיבות רמת בית שמש ב'

י"ל ע"י מכון תורה ברמה רמב"ש ב' הערות ושאלות pribicurim100@gmail.com

ל.ה.ו.-פרשת משפטים-תשפ"ב

מדבר שקר תרחק

בתהלים קיט כתב, דַּרְךְ־שֶׁקֶר הֶסֶר מִמֶּנִּי וְתוֹרַתְךָ חֲנֻנִי: דַּרְךְ־אֱמוּנָה בְּחַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שְׂוִיתִי:

ופירש רש"י, משפטיך שויתי - שמתי עצמי למשפטיך ודבקתי בעדותיך לבחור בדרך אמונה לך אני שואל, דרך שקר הסר ממני.

ובספר המידות (אמת) למוהר"ן מברסלב כתב, השקר אינו אלא בפיו, אבל לא בכתב.

והנה על הפסוק מדבר שקר תרחק תרגום אונקלוס הוא, מִפְתָּגִם שִׁיקְרָא הָוִי רְחִיק, הוא תרגם מפתגם, ולא תרגם, משקר הוי רחיק, משמע שתרגם כפשוטו של מקרא שדָּבַר שקר הוי דיבור ולא מעשה שקר.

וזהו חידוש גדול שאין שקר בכתב, ובמראי מקומות שם בספר המידות מהרב מטשעריין כתב שרק באופנים מסויימים מותר אבל בודאי שאסור לשקר בכתב.

והנה בספר חסידים סי' תתרנח כתב שאסור לשקר גם ברמז מדכתיב, הין צדק שנאמר במשלי ו,יג, קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו, וכתב בישיעהו נח ט שלח אצבע ודבר און, ואף נענוע שלך בראש יהיה אמת. וכתב בקובץ

שיעורים ח"ב מכתבים פ"ד כתב וז"ל, בהא דשתק או הרכין ראשו נראה דודאי אסור לעשות כן, ועובר על מדבר שקר תרחק. עכ"ל. וגם באורחות צדיקים שער האמת כתב, מדבר שקר תרחק גם הרמיזות של האדם יהיו אמת. ואומרים בשם הרבי רבי בונם מפשיסחא שהיה אומר שבכל האיסורים יש הרחקות מדרבנן, מה שאין כן באיסור שקר שגם ההרחקות הם מדרבנן, כדכתיב מדבר שקר תרחק.

אמנם בתשובות פני יהושע אבן העזר סי' פד כתב שמשקר בפיו או בגופו הוי שקר אבל לא בכתב, ומוכיח זאת מתוס' בפ' מי שאחזו. וכן כתב המהרש"א במס' ב"ב טו ב. וכדברי מוהר"ן בס' המידות. אך בתשו' אבן ישראל להגר"י פ"א בח"ט סי' קסו חלק עליהם והוכיח מהתוס' בב"ב צד ב ומגמ' בכתובות יט א ששקר יש גם בכתובה ולא רק בדיבור.

ויסוד השאלה היא האם מדבר שקר הכוונה מדיבור שקר או מדבר היינו מכל דבר של שקר שזה כולל כתיבה.

והנה באהע"ז סי' קכ נחלקו הרמב"ם והטור אי כתיבה כדיבור דמי או לא, ונקטו הפוסקים שכתובה לאו כדיבור דמי, השב יעקב בסי' מט כ' כתיבה לאו כדיבור וכן היא דעת הגרעק"א בתשובות בסי' כט-ל לגבי הכותב בימי הספירה את מנין הימים אם נחשב שספר בפה. ויעוי' בנוב"י יו"ד סי' סו, וחת"ס יו"ד סי' רכ"ז.

ולכאורה אף אם נימא שכתובה לאו כדיבור, מ"מ דבר שקר יכול להיות שהוא לא בדיבור אלא במצב של שקר שזה כולל כתיבה. רק שצריך להבין את הדעות המקילות בכתובה של שקר והא יצא מהאדם שקר וכיצד נקל בו שמותר שקר ולו גם בכתובה. ויעוי' עוד בתשובות מהר"י אסאד יו"ד סי' שטז מה שהאריך בכל זה, יעוי"ש.

ויתכן לבאר בזה, דהנה במסכת יבמות דף סג א איתא, רב הוה קא מצערא ליה דביתהו, כי אמר לה עבידי לי טלופחי - עבדא ליה חימצי, חימצי - עבדא ליה טלופחי. כי גדל חייא בריה, אפיך לה. אמר ליה: איעליא לך אמך! אמר ליה: אנא הוא דקא אפיכנא לה. אמר ליה, היינו דקא אמרי אינשי: דנפיק מינך טעמא מלפך, את לא תעביד הכי, שנאמר: למדו לשונם דבר שקר העוה וגו'. ע"כ. והקשו האחרונים מדוע לא אמר רב לבנו שאסור לשנות כי כתוב מדבר שקר תרחק, ואמר לו פסוק מדברי קבלה וכתב בס' דף על הדף שם וז"ל, כתב הגר"מ אהרנברג זצ"ל בדבר יהושע (ח"א סי' יט במפתחות והוספות) דהא דהזכיר רב הפסוק

מדברי קבלה, ולא הזכיר הפסוק מדבר שקר תרחק שנכתב בתורה, משום דמדבר שקר תרחק זה רק כשמשקר וגורם לחבירו הפסד בזה וכמו שכתב במפתחות לתשובות מחזה אברהם (סי' מט) בשם היראים החדש (סי' רלה), וכן כתב מו"ר הגאון ר' מאיר אריק זצ"ל בטל תורה בשבת (סט ע"ב) ובירושלמי רפ"א דנדריים, ודלא כהחולקים בזה, וע"כ הביא רק הפסוק מדברי קבלה דגם כשאין לו הפסד אין לו לשקר כדי שלא יתרגל לומר שקר ח"ו אף במקום שאסור.

היוצא מזה דבשקר יש ב' גדרים, א' שמטעה את חבירו ומשקר בו, ובזה לכאורה גם בשקר בכתב יש איסור ואין בזה שום חילוק כיצד מטעה את חבירו הכל נכלל באיסור של מדבר שקר תרחק, וזה מדוייק בפסוק שנאמר בו, מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג. ואף שזה איסור אחר אבל כלול כאן מזיק לחביקו והוא המשך איסור השקר משמע שגפ השקר אסור כשמזיק לחבירו בזה. ב' שמוציא שקר מפיו גם אם לא הטעה בזה ולא גרם שום רמיה מול אחר, לדוגמא שאלוהו מה שמו ואמר שם אחר או מה גילו ושינה שאמנם שיקר אבל אם לא הוציא מפיו רק כתב ולא עשה שום פעולת שקר לגבי השני כשאינו נוגע לשידוך או למשהו מסויים, והוי כמו מחשבת שקר שלא מצאנו איסור בזה, אף שהאדם מצווה שלא לרמאות את עצמו ולא לחיות בשקר אבל אין בזה איסור תורה כי אם חיוב של האדם לחיות בדרכי האמת, וזה נכלל בפסוק בתהילים עם פי רש"י שהבאנו בתחילת המאמר הזה, שזהו כלול ברצון האדם ללכת בדרך האמת והאמונה, אין בזה איסור אבל הוא ממרחיקי האדם מקירבה לאמת, ולא מצינו חיוב קירבה לאמת אלא רק ריחוק מהשקר. ומכלל הן אתה שומע לאו, אך אין בזה איסור כי אם מידה מגונה. והאיסור הוא משום למדו לשונם לדבר שקר, מירמיהו ד, ט. והיינו שהאדם מתרגל לחיות בשקר, ומסופר על רבי נחמן מברסלב שסיפרו לו על אפיקורס שהיה נזהר מאד שלא להוציא מפיו שקר, אמר להם אמנם הוא לא משקר אבל הוא חי בשקר. ואפי' שיש דברים שאין בהם איסור שקר מ"מ יש חיוב לחפש את האמת ולברוח מחיי שקר. ואכן כיסוד הזה מובא בשערי תשובה לרבינו יונה בחלק ג' סי' קפא וזה לשונו, החלק הרביעי, המשקר בספור הדברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכוין, ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו, אבל כה משפטו מאהבתו שקר מדבר צדק סלה, ופעמים שהוא בודה מלבו ספור הדברים כולו. והאיש הזה יקל ענשו מצד אחד, על כי אין הפסד לאיש בשקריו ופחזותו, אבל גדול מאד ענשו בעז פניו ואהבת השקר, ויכבד עונו,

כי יאהבהו לבלי תועלת. ואמר שלמה עליו השלום (משלי ו, יט): "יפיח כזבים עד שקר", פירוש: אם תראה אדם אשר יפיח כזבים בשיחתו וספור דבריו, תדע כי תביאהו המדה הזאת להעיד שקר באחיו ולענות בו סרה, אחרי אהבתו השקר. עכ"ל. וכן היא דעת היראים במצוה רל"ה דס"ל שבאין היזק לחבירו אין איסור שקר כלל מדאורייתא.

אמנם כמבואר במסילת ישרים פי"א, ממידת חסידות אין לשקר גם כשאין כוונתו לרמאות את חבירו, וביאור דבריו הוא לכאורה כמו"ש לעיל.

הפרשה מתחילה בעניני עבד עברי שזה לא כל כך ממשפטי בני אדם הרגילים, וזה תימה מדוע לא פתחה בעניני נזקין וכו' שהם ממש דברים הנוגעים בין בני אדם יום יום.

ונראה לבאר בזה, דהרי עבד עברי שנקנה על ידי האדון לעבוד אותו הוא בבעלותו של האדון וכדברי הגמ' עבד עברי גופו קנוי, ולית מאן דפליג שהאדון הוא הבעלים על העבד ואף על פי כן לאחר שש שנים הוא יוצא לחופשי כי כך גזרה חכמתו ית' ללמדינו שאפי' שיש לנו בעלות בעולם ועשינו קנין גמור מ"מ הקב"ה הוא הבעלים על כולם והוא קבע שאחרי שש שנים פקעה בעלותו של הבעלים על העבד, ואין בעלות קבועה בעולם.

ולאחר שלמדתנו התורה מסקנא זו, אפשר להתחיל לעסוק בדיני נזקין וממונות, כשכל אחד טוען כולה שלי וכו' ושחייבים לו בעולם יזכור שאין בעלות מוחלטת על כלום והבורא הוא אדון כל המעשים, וכך יהיה קל יותר להגיע לפשרה ולהסדר טוב עם חבירו.

משנכנס אדר מרבין בשמחה באדר ראשון

בגמ' מגילה ו: נחלקו תנאים האם בשנה מעוברת נוהג פורים באדר ראשון ובאדר שני, ובגמ' שם נראה דפשיטא להו לכו"ע שהיה מקום לנהוג באדר ראשון משום שאין מעבירין על המצוות, רק משום שרשב"ג ס"ל שיש לסמוך גאולה לגאולה עושין פורים באדר שני. ויל"ע במה נחלקו.

והנה בשאילת יעב"ץ¹ מביא בשם החכ"צ שהסברא לנהוג באדר ראשון היא משום שהפור נפל מיום ליום לשנים עשר חודש, וזה יוצא באדר ראשון. ובירושלמי² איתא וז"ל, ר' לוי אמר בשם רבי חמא בר חנינא אותה שנה שנעשה בה נס פורים מעוברת היתה מה טעמה, שנאמר מיום ליום ומחודש לחודש שנים עשר הוא חודש אדר. מיתורא דהוא חודש אדר יליף שהיתה מעוברת, ולאחר מכן דן הירושלמי מהי התוספת האם הראשון נוסף על השני או שהשני הוא התוספת ונוסף על הראשון.

והנה מצאנו, מחלוקת ראשונים אם נוהג שמחה בראשון וזוהי שיטתם של רבי יחיאל מפארי"ש והתשב"ץ הובא בבית יוסף, ויש חולקים וזהו תוס' שם וכן הובא בר"ן ועו"ר. ולהלכה כ' הרמ"א שיש להרבות בי"ד של אדר ראשון שמחה. ולגבי ט"ו באדר ראשון כ' הפמ"ג והובא במ"ב בסי' תרצ"ו שאין נוהגין שמחה, אך יש מהאחרונים החולקים על זה וסוברים שגם ט"ו באדר ראשון בכלל שמחה זו.³

ולכאור' יש לתלות את כל הנ"ל בנידון מהו גדרו של אדר ראשון, אם מפני שהפור היה על אדר ראשון וכהבנת החכ"צ, ואחר כך נתעברה השנה, כדעה הזו בירושלמי, והפורים נקרא על שם הפור ולכן יש גם מקום להרבות בשמחה ולעשות משתה באדר ראשון ולפי זה דין זה יהיה רק בי"ד כי ט"ו לא היה בכלל הפור כי הוא התחדש בזמן המלחמה ואפי' אם נימא שהמלחמה היתה באדר ראשון מ"מ הפור לא היה על זה או משום שאין מעבירין על המצוות, וכסברת ר"א בר"י בבבלי וגם החולקים מודים בסברא זו רק שמיסמך גאולה לגאולה עדיף ליה, ולפי זה, עיקר הפורים באדר ראשון ונדחה לשני כי מיסמך גאולה לגאולה עדיף, אך עיקר המצוה בראשון אחרת לא שייך כלל הסברא של אין מעבירין כיון

¹ ח"א סי' קיז

² פ"א ה"ה.

³ א"ר עט"ז ועוד.

שאינו מצוותו כלל. ולפי זה לא שייך מצות משתה בראשון כי דחינוהו לשני כדי לסמוך גאולה לגאולה, ומה שנוהגין להוסיף בשמחה באדר א' הרי הוא גם בט"ו שגם בו היה מקום לנהוג פורים אילולי הסברא דמיסמך גאולה לגאולה עדיף. ובזה גם תלוי גם השאלה אי משנכנס אדר מרבין בשמחה קאי על אדר ראשון, אי נימא דהראשון הוי על שם הפור הרי השמחה היא בחודש ראשון גם כי הפור קאי גם עליו או משום שהיה ראוי לעשות בו פורים שוב אין זו מצות החודש כי הפור היה על החודש ורק ביום ראוי להרבות בשמחה. וכנ"ל. והאחרונים נחלקו בזה, השאלת יעב"ץ⁴ ס"ל שרק באדר ב' מרבין בשמחה ומוכיח מרש"י בתענית שכ' משנכנס אדר, פורים וניסן וכו' לאפוקי מאדר א' דאין בו פורים, וכ"כ בשבט הלוי ח"י סי' קה או' ג' מהמשנה שאין בין אד"א לאד"ב וכו', וכ"כ בהליכות שלמה⁵. ואילו החתם סופר בתשו' קס"ו כ' שנוהג גם באדר א', ולענ"ד נראה כמוש"כ.

---

⁴ ח"ב סי' פח

⁵ מועדים עמו שכ"ח הע' 34